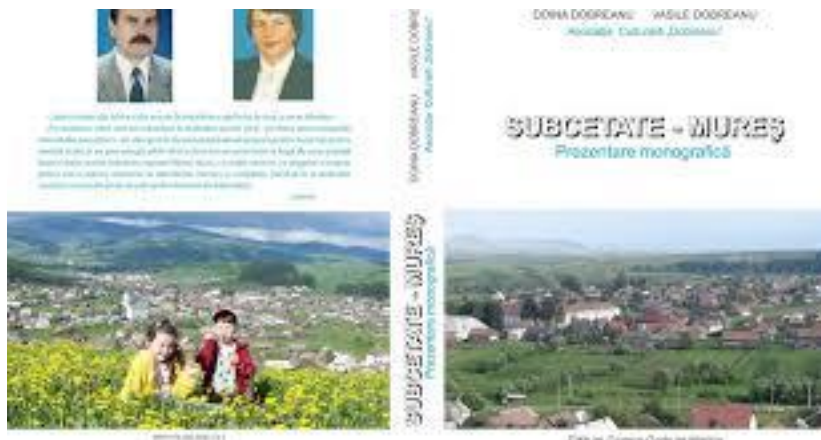

Doina Dobreanu, Vasile Dobreanu, *Subcetate-Mureș. Prezentare monografică*, Târgu Mureș, 2017, 417 p.

Moștenirea sfântă, lăsată urmașilor de străbuni, i-a îndemnat pe acești mari dascăli, frații Doina și Vasile Dobreanu, să împlătească cununi de recunoștință

pentru cei care au trudit și au luptat pe moșia strămoșească, pentru a lăsa generațiilor următoare o zestre inestimabilă.

Cu rădăcinile adânc înfipite în pământul

natal din Subcetate, autorii s-au aplecat cu pioșenie asupra trecutului așezării și au considerat că au o datorie de onoare să se apropie de strămoși pentru a descifra măreția valorilor materiale și spirituale pe care le-au primit. De fapt, ei au împlint visul bunicului Vasile Dobreanu, preluând efortul lui și completându-l cu noi date, pentru a aduce în fața cititorului de astăzi climatul social, economic și spiritual al comunității, de la 1700 și până astăzi.

Scrierea acestei monografii este rodul multor decenii de cercetări în arhive și biblioteci, de culegeri de pe teren a unor creații materiale și spirituale, care au fost depuse spre neuitare în multe alte lucrări apărute sub semnătura celor doi dascăli (precum: *Subcetate-Mureș – file de monografie*, *Surâsul amintirilor*, *Cântecul obârșiei*, *Acasă la Subcetate*, *Cusături artistice din Subcetate-Mureș*, *Țesături Românești din zona Mureșului superior*, *Un secol de istorie în imagini*, *La obârșie, la izvor (4 volume)* etc.). De fapt, ei au dus mai departe "zestrea de gând a familiei," cum afirmă dr. Valentin Marica, prefațatorul lucrării, și din nevoia de redefinire a spiritului în ceea ce avem identitar, după cum spun autorii în "Argument."

Cartea este structurată pe întinderea a 20 de capitole. Mai întâi, cititorul este informat cu privire la așezarea localității între Munții Gurghiului, Giurgeului și Călimani, pe Valea Mureșului superior, cu structura, caracteristicile geologice, hidrografice, clima, vegetația, sauna și resursele. Urmează apoi un scurt istoric al localității, de la prima atestare documentară din 1750, sub numele de Varviz (Subcetate în limba maghiară), și până astăzi. Sunt aduse dovezi, mai ales din toponimia specific românească în subzonă și în satele aparținătoare, dar și dintr-o cronică maghiară, scrisă de Simion de Keza, din secolul al XIII-lea, în care se afirmă că "secuii veniți din Câmpia Panonică au găsit aici o populație românească." După răscoala lui Horea din 1784, locuitorilor de aici li s-au confiscat arme (puști și flinte). 23 de români au trecut prin acest proces, între care și strămoșii familiei

Dobreanu, George și Gligor, iar în timpul revoluției de la 1848, românii au participat la lupte alături de secui, împotriva stăpânirii austriece, iar apoi, de-a lungul anilor, au avut mult de pățimit, mai ales în timpul celor două războaie mondiale. În primul dintre ele au căzut 119 morți (9 din familia Dobreanu), și 55 au devenit invalizi, din cei 580 de ostași ai localității (lista de pe monument cuprinde 123 eroi). Despre ororile războiului și deportările în Siberia sau Ungaria, povestesc membrii familiei autorilor și alți martori oculari.

Zilele Marii Uniri din 1918, sătenii le-au trăit intens, după propriile mărturisiri. Altă mare jertfă de sânge a luat și cel de-al doilea război mondial, în care au căzut 53 de eroi. Mărturiile cuprinse în monografie, aparținând martorilor oculari, sunt copleșitoare.

Ulterior, în anii comunismului, localnicii au reușit să scape de colectivizare, dar au fost împovărați de cote și alte obligații. Prin muncă și înțelepciune, au reușit însă să treacă și peste această perioadă, după cum reiese tot relatările lor. Situația populației și a sporului natural până în anul 2014, sunt de asemenea prezentate aici. Un capitol deosebit de bogat în informații este cel etnografic. El dovedește că localnicii, pe lângă luptătorii pentru libertate scriși pe monumente, au avut oameni harnici care au trudit pentru pâinea familiei, și au dat cărturari iluștri.

Autorii s-au născut, au trăit și au muncit în Subcetate, au respirat aerul pur al cetinii, au ascultat murmurul domol al Mureșului și și-au hrănit sufletul cu poveștile spuse de bunici și străbunici, iubitori de carte, de neam, de țară, și de aceea tot ce au scris a fost trecut prin sufletul și simțirea lor, ca viețuitori pe această vatră românească, oameni calmi, harnici, frumoși, hotărâți și ospitalieri. De aceea, găsim toate obiceiurile, datinile, folclorul, care au dăinuit până astăzi, prin petreceri, jocuri, clăci, șezători, horile satului, obiceiuri de muncă, botez sau înmormântare, povestite cu atâta pricepere și participare sufletească de autori și exemplificate cu fotografii, creații populare, sau desene în penițe de către Zorel Suci, artist plastic.

Pe lângă muncile agricole și creșterea animalelor, deosebit de dezvoltată era și industria casnică: prelucrarea cânepii, inului, lânii, pieilor etc. Alături de pânzele, pânurile sau stofele țesute, harnicele femei din Subcetate își împleteau printre firele de urzeală și bătătură propriile speranțe de mai bine, și cu hărnicie au creat straie foarte valoroase, care compun astăzi patrimoniul muzeului sătesc, sau cântecele pe care le-au "nădit" în lungile noți de muncă: cântece de jale, străgături, jocuri de șezătoare etc. Bărbații au îmbogățit zestrea satului cu porți de lemn sculptate, poduri trainice din lemn acoperite cu dranițe, au înfrumusețat stâlpii caselor, pridvoarele, făcând din localitatea lor una din care nu-ți mai vine să pleci. Au construit numeroase mori de apă, pive și vâltori pe toate pâraiele și pe Mureș, fapt care este atestat și de harta întocmită de autoritățile austro-ungare în 1892, și revizuită în 1910, pe care autoarea o publică în lucrare. Tot ei au fost și plutași vestiți, stupari pricepuți, pescari, lucrători în industria lemnului.

Volumul conține de asemenea și o prezentare detaliată a ciclului calendaristic și a datinilor și obiceiurilor prilejuite de sărbătorile religioase sau cele populare, a superstițiilor și "leacului" lor, plugușoarelor și celorlalte obiceiuri similare. Nici ciclul familial, cu toate obiceiurile de la naștere, botez, nuntă, înmormântare, creațiile folclorice, literare și muzicale specifice fiecărui eveniment,

nu sunt neglijate. Autorii oferă inclusiv melodiile cântecelor, în transcrierea muzicianului Ioan Morar (44 de partituri, căroră se adaugă încă 2, transcrise de dr. Florina Matei). Sunt cuprinse în monografie și versurile populare culese de un alt membru al familiei, Aurel Dobreanu, care a strâns într-un caiet creații populare din perioada 1940-1946, despre înstăinarea tinerilor plecați pe front sau refugiați departe de locurile natale, care-și purtau dorul de casă, mândruță, părinți sau sat, pe meleaguri străine. Specifică locului este și o frumoasă creație populară, intitulată: "*Balada lui Vălean*," inspirată dintr-o întâmplare reală. Nu lipsesc nici poveștile cu zâne sau legendele unor locuri: *Coasta Higi*, *Pădurea cailor*, *Dealul spânzuraților* etc. Autorii nu uită nici de muzicanții din tarafuri sau de rapsozii populari, interpreții de muzică populară sau regizorii ai formațiilor artistice.

Studiul graiului local este realizat cu ajutorul unui chestionar, după modelul celui regăsit în paginile "*Noului Atlas Lingvistic Român*," întocmit de E. Petrovici și Boris Cazacu în anul 1963. Autorii urmăresc descrierea lui și a particularităților lui fonetice, morfologice și sintactice, folosindu-se de transcrierea directă după sistemul pomenit. Ei insistă în special asupra elementelor aflate în curs de dispariție din domeniul foneticii, accentului, sintacticii, vocalismului, morfologiei, formării cuvintelor și a vocabularului, toponimiei, onomasticii, poreclelor, expresiilor peiorative, cuvintelor cu sens figurat și altele, dovedind o temeinică și erudită cunoaștere a domeniului lingvisticii. De altfel, Doina Dobreanu ține să sublinieze faptul că, graiul din Subcetate a constituit tema lucrării sale de licență, pe care a susținut-o cu prilejul absolvirii Facultății de Filologie a Universității clujene, din 1973.

Situația confesională a localității, ca de altfel a tuturor bisericilor românești din Transilvania, a fost destul de frământată. La început, preoții care slujeau în bisericile din Subcetate și satele aparținătoare: Flipea, Călnaci și Duda, erau veniți din Moldova, mai ales de la mănăstirea Moglănești, de care și aparțineau. De aceea nu au fost cuprinși în conscripția din 1733 a lui Inocențiu Micu Klein. Preotul protopop Elie Câmpeanu, care a fost aproape două decenii paroh în localitatea pomenită, a găsit însemnări pe icoane, cărțile de cult, pomelnice, clopote și pe scanulu de tei din strănă, pe care le-a transcris și care dovedesc existența unei vieți creștine bine organizate. Autorii au găsit de asemenea, în Arhivele Naționale de la Târgu Mureș și în arhiva personală a doamnei Maria Togănel din Târgu Mureș (fiica preotului Elie Câmpeanu), date utile investigației lor. Pe baza lor, ei arată că biserica a ars la 1899, inscripțiile păstrându-se însă, datorită acestor transcrieri. Ei arată cum, la 1738 se atestază ridicarea unei biserici noi și construirea unei case parohiale în 1785, și că biserica localitate a fost pictată în anul următor finalizării construcției anterior pomenite.

Timp de 96 de ani, la Subcetate au funcționat preoți din familia Dobreanu (Petru, Nicolae, Petru junior), care s-au îngrijit de buna gospodărire a veniturilor, au înzestrat biserica cu cărți de cult valoroase și au oficiat și în alte localități românești din Depresiunea Giurgeului, unde au reușit să creeze noi parohii. Eforturile lor sunt de asemenea evidențiate aici. Autorii arată de asemenea că biserica și școala au făcut întotdeauna casă bună și aici, ca peste tot în Transilvania, și că preoții au înființat școala cu clădire proprie, iar preotul Petru Dobreanu a pus bazele Fundațiilor

Bisericești și Școlare în anul 1870, cu scopul de a strânge fonduri pentru construcțiile școlare, reușind să adune 700 de florini pentru clădirea bisericii, și 150 pentru edificiul școlar. Începând cu anul 1879, școala din localitate a beneficiat numai de învățători specializați, absolvenți ai școlii normale din Blaj. O figură luminoasă a învățământului din localitate a fost preotul și profesorul Elie Câmpeanu, care a înzestrat școala în 1885 cu cărți, materiale didactice noi, reușind să înființeze încă o școală în satul Flipea, mai întâi în casa parohială de aici, iar, din anul 1930, în localul propriu ce există și astăzi. În textul monografiei sunt de asemenea integrate fotografiile color ale tuturor bisericilor și școlilor din comună și "vervizenii" plecați prin lume își vor putea odihni privirea asupra acestor ilustrații ce artă aceste construcții atât de frumoase și bine îngrijite, îi vor vedea pe consăteni, preoți și profesori, vor afla noutăți despre satul lor natal, și poate mulți se vor gândi la o eventuală întoarcere acasă.

Pe baza rezultatelor sondajului efectuat pe un eșantion de 386 de persoane, autorii arată că localnicii consideră că *"instituția care oferă educație liceală este nu numai podoaba trecutului și prezentului în comună, ci și una dintre garanțiile pentru viitor"* (p. 360). Varvigenii nu neglijează nici activitatea culturală, ci sunt membri în grupul folcloric "Rapsozii Varvigiului," punând în scenă obiceiuri de muncă sau nuntă, culegând folclor, și participând la festivaluri și concursuri în țară și în străinătate, de unde vin cu premii, trofee și diplome. Pe plan local se organizează concursuri și festivaluri: *"Subcetatea-n sărbătoare," "Pe plaiurile Varvigiului," "De la debut la succes," "Glasul muzicii," "Calea spre celălalt," "Festivalul de teatru."* Astfel, căminul cultural are o activitate deosebit de bogată. O colecție etnografică valoroasă a creat și doamna Doina Dobreanu. Ea se numește *"casa cu amintiri"* și dovedește hărnicia, pricepera și dragostea pentru frumos a oamenilor locului și *"sunt o pledoarie pentru apărarea identității românești, un îndemn de aplecare spre prețuirea și reconsiderarea trecutului istoric, cultural și etnografic al locuitorilor de pe Valea Mureșului Superior"* (p. 368).

Dornici de ridicarea prin cultură, oamenii de aici au creat în anul 1874 un cerc al Asociațiunii ASTRA, *"pentru ridicarea standardului culturii românești în ținutul Giurgeului,"* cum se exprima preotul Vasile Urzică în anul 1912 (p. 370). Conferințele acesteia se bucurau de o mare afinență de spectatori, deoarece ofereau soluții mai multor probleme, prin tematica lor. Pe teritoriul mai-sus pomenitei localități activează de asemenea astăzi cu succes și ONG-uri, dintre care amintim: *"Asociația culturală Dobreanu," "Asociația culturală Ardealul Flipea" și "Asociația Harghita Nord-Est,"* toate având o activitate bogată, după cum aflăm din mărturiile organizatorilor și participanților. Există serviciu voluntar pentru situații de urgență, formație de pompieri, specializată în stingerea incendiilor de pădure. De asemenea, nu este uitat nici sistemul de sănătate, care cuprinde dispensar uman, veterinar, centru de plasament, toate dispunând de localuri corespunzătoare.

Capitolul intitulat *"Fiii satului – repere de profesionalism,"* este apoi dedicat celor care au pornit de aici și *"sfințesc locul"* acolo unde activează, în țară sau în străinătate. Confesiunile lor, cuprinse în număr foarte mare, dovedesc faptul că *"nasc și la Subcetate oameni,"* vorba cronicarului. Și ce oameni!

În concluzie, nu putem decât să remarcăm faptul că monografia intitulată *"Subcetate-Mureș"* beneficiază de condiții tehnice deosebite, prin grija Primăriei,

căreia autorii nu uită să-i mulțumească, alături de toți cei care au pus umărul și au sprijinit efortul lor. Lucrarea se citește cu mare ușurință, fiind scrisă într-un stil ce denotă concizie și fluentă, cursivitatea ideilor și întâmplărilor, expresivitatea limbajului, fraze coerente etc. Este o carte scrisă cu har, care realizează o radiografie a satului sub toate aspectele lui, lăsând ceva frumos și trainic drept moștenire urmașilor. Printre rânduri răzbate delicatețea și sinceritatea sentimentelor și trăirilor, răbdarea și meticulozitatea de invidiat a autorilor, care au reușit să creioneze portretul unui sat românesc ca oricare altul din cuprinsul țării, contribuind astfel la reliefaarea identității și dăinuirii noastre și oferind o oglindă a bunicilor și străbunilor noștri, ce vor rămâne cartea de aur a veșniciei, constituindu-se într-o nouă filă adăugată la istoria sufletului românesc. *Carte frumoasă, cinste cui te-a scris!*

Ana FILIP

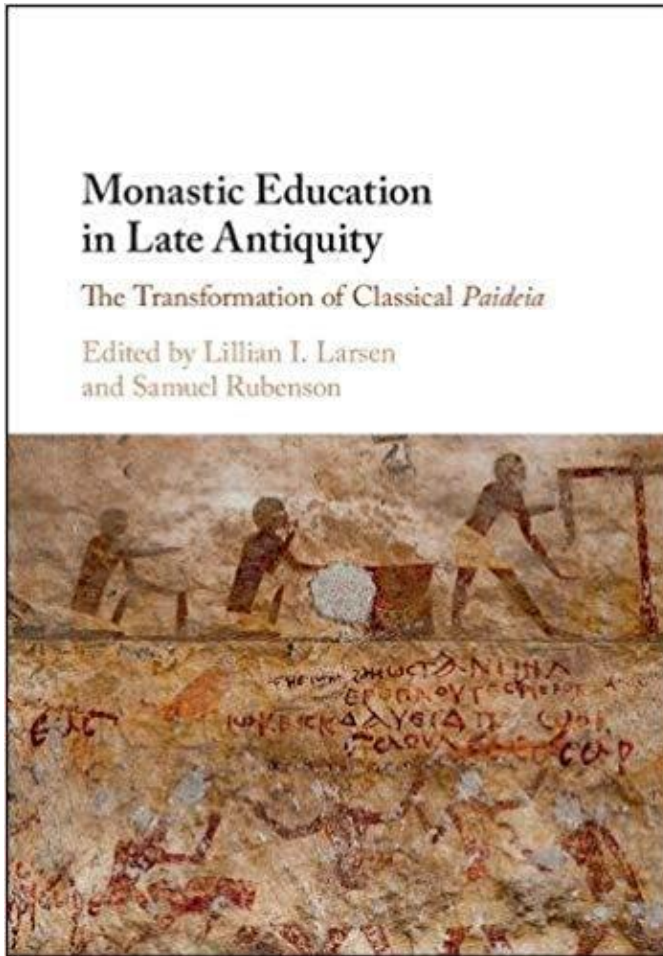
Lillian I. Larsen, Samuel Rubenson (eds.), *Monastic Education in Late Antiquity. The Transformation of Classical Paideia*, Cambridge, Cambridge University Press, 2018, 399 p.

Monastic life was already investigated by theologians from different confessional backgrounds, who have emphasized its important patterns and defining elements. Thomas Spidlick,¹ Irene Hausherr,² but also many others³ have written about its forms of organisation, literary production, ideas and doctrines, important personalities, influences or continuity. Despite of their work, there still are many aspects that can be deepened or presented in a new light. This is the reason why, the book coordinated by Lillian I. Larsen from University of Redlands, California, and Samuel Rubenson from Lund University, entitled *Monastic Education in Late Antiquity. The Transformation of Classical Paideia*, published at Cambridge University Press in 2018, has been expected and will be for sure read and debated.

¹ Thomas Spidlick, *La doctrine spirituelle de Teophane le Reclus. Le Coeur et l'Esprit*, col. "Orientalia Christiana Analecta", vol. 172, Rome, Pontificio Instituto Orientale, 1965; Thomas Spidlick, *The Spirituality of the Christian East. Systematic Handbook*, col. "Cistercian Studies", vol. 79, Minnesota, Liturgical Press, 1986; Thomas Spidlick, *Ignazio di Loyola e la Spiritualità orientale. Guida alla lettura degli Esercizi*, Rome, Edizioni Studium, 1994; Thomas Spidlick, *La Spiritualité de l'Orient Chrétien*, vol. 2 - "La prière", col. "Orientalia Christiana analecta", vol. 230, Rome, Pontificio Institutum Studiorum Orientalium, 1988.

² Irénée Hausherr, *Direction spirituelle en Orient autrefois*, col. "Orientalia Christiana Analecta," vol. 144, Rome, Pont. Institutum Orientalium Studiorum, 1955.

³ Like, for example in Romanian Theological space: Paul Siladi, *Orașul – deșert. Reflecții citadine despre Părinții Pustiei (The desert-city. Citadine reflections about the parents from the desert)*, col. "Media Christiana – Seria Lumina," Bucharest, Trinitas, 2018; Daniel Lemeni, *Duhul a suflat în pustie. Lumea dubovnicească a părinților deșertului (The Spirit has blown into the desert. Spiritual world of Fathers from Desert)*, col. „Monografii”, vol. 5, Cluj-Napoca, Renașterea Publishing House, 2014; Daniel Lemeni, *Tradiția paternității dubovnicești în spiritualitatea creștină răsăriteană: un studiu asupra îndrumării spirituale în Antichitatea creștină târzie (Tradition of spiritual paternity in Eastern Christian Spirituality: A study about the spiritual direction in Late Christian Antiquity)*, Alba-Iulia, Reîntregirea Press, 2012.

Segmented into five big parts, it speaks about the language of education from monastic space of the investigated period (p. 11-71), the content of education and lectures of the monks (p. 73-149), the way how the style of writing, reading or copying is reflected in the grammar or rhetoric (p. 151-216), philosophy and its role in the formation and the discourse of monastic writers (p. 217-277) and manuscripts and literary production (p. 279-341). The 15th chapters are signed by researchers like the two coordinators, Roger Bagnall from New York University, Britt Dahlman from Lund University, Lance Gennot from University of Washington in St. Louis, Peter Gemeinhart from

Georg August University in Gottingen, Hugo Ludhaug from Oslo University, Henrik Rydel Johnsen from Stockholm University, Mark Sheridan from Pontificio Atheneo Sant'Anselmo from Rome, and many others. All of them are reputed researchers on the topics presented.

The introductory part is written by the coordinators (p. 1-9), who speak about the previous studies and books dedicated to the approached topic and present the main directions of the work, underlining the fact that:

"The present volume is a further step in the ongoing interpretation of the rise and early history of Monasticism in the East. As such, it embodies and expands existing research aimed at contributing to a deeper understanding of the role of emergent monasticism in the transmission of Classical pedagogical models that began in Antiquity and extend into the Renaissance. In pursuing these ends, the volume also presents a reformulation of basic theoretical approaches, vigorously arguing against models that have often depicted Christian, and more specifically monastic, thought as inherently antithetical to Classical culture. It likewise resists presenting Christian and Classical Antiquity as inherently different entities. Instead, included essays examine the growth of Christian literature and monastic culture in conversation with Greek and Latin precedents." (p. 3).

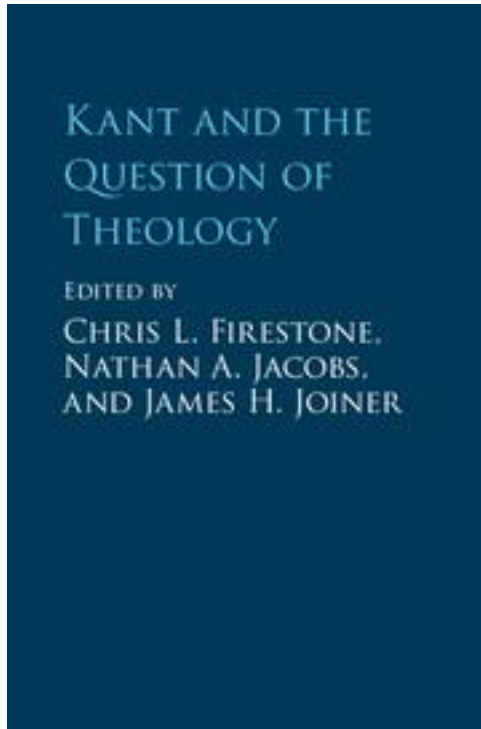
Then, in the first part of the book, Samuel Rubenson defines the concept of "school" in Early Monasticism (p. 13-22), Peter Gemeinhardt illustrates the idea of education in Greek and Latin versions of *Life of Saint Anthony* (p. 33-52) and Andreas Westergren analyses the same topics in a case-study dedicated to Socrates' *Church History* (p. 53-71). The second one is later dedicated to the Egyptian monasticism and its educational main points. Here Roger Bagnall speaks about the educational and cultural background of Egyptian Monks (p. 75-100), reconstructing their universe on the base of documents from Nag Hammady, Lillian Larsen offers an interesting archeologically, historical and philological research dedicated to the documents that have survived from those times and offer information about the education of the aforementioned monks and their sources (p. 101-124), and Anastasia Maravela offers an interesting article on the way how Greek culture have been infused also into that space (p. 125-149).

The 3rd part of the research, entitled "Grammar and rhetoric," hosts ~~there~~ articles like the one of Blossom Stephaniw (p. 153-181), that speaks about Didim the Blind, Tura interpretation, and his influence on the monastic space, the one of Ellen Muehlberger dedicated to Evagrius and the authors that have influenced his way of thinking (p. 182-194), and the very interesting text of Mark Sheridan dedicated to the Coptic Monasticism from the 6th century and the way how classical education has shifted it, focusing on the role of Rufus of Shotep (p. 195-216). The next section touches then three important aspects related to the influence of Philosophy on the Monastic space. The debate generated by the relevance of Philosophy in Christian space, that has sometimes almost divided Christian communities from the 4th and 5th centuries is presented by Henrik Rydell Johnsen (p. 219-235), while the influences of Plato (p. 236-255) and Pythagoras (p. 256-277) and their disciples on that space are investigated by Arthur Urbano and Daniele Pevarello.

The last part of the volume is filled with case-studies like the one of Britt Dahlman who speaks about Cassian and Palladius (p. 281-305), their literary production, paternity of the ideas, copies circulation and distribution, the one of Hugo Lundang and Lance Jenott, who present the production, distribution and owner ship of books in the monasteries of upper Egypt, with special emphasis on Nag Hammadi Colophons or the one of Jason Zabrowski, dedicated to the Arabic recessions of *Apophtegmata Patrum* (p. 326-342).

Although the missing of a conclusion, which could be for sure inserted by the two coordinators, can be considered a minus of the work, the rich content that brings together historical, theological, philological and philosophical approaches and which offers an overview of the investigated topic both in the Greek, European, Coptic, Arabic or Egyptian space, the huge amount of illustrations that accompanies the demarche, and the methodological and scientific quality of the book, are making it an important and useful research tool that will be for sure useful both for the historians interested about the history of Monastic life from the presented period, but also for literates, philosophers, or theologians.

Chris L. Firestone, Nathan A. Jacobs, James H. Joiner (eds.), *Kant and the problem of theology*, Cambridge, Cambridge University Press, 2017, 216 p.

The pages of the volume "Kant and the question of theology", edited by Chris L. Firestone, Nathan A. Jacobs and James H. Joiner are relevant both for those interested in philosophy and those interested in theology, because it offers conciliatory solutions between theology and philosophy in general, but more special between dogmatic theology and Kantian philosophy.

The studies found among the pages of this volume bring arguments in favor of God's existence. Also, the authors treats different themes as: redemption, revelation, miracle and some problems of eschatological theology. All these themes are carefully presented and argued through Kantian texts.

The volume is structured into three big parts: the first part, named *Kant and God*, includes studies which question the reporting of Kantian philosophy to God. The second is entitled *Kant and religion* and the last one is dedicated to redemption, relation between Kantian texts collection and redemption theology.

The first part, *Kant and God*, begins with the contribution James J. DiCenso, *Practical Cognition of God*. In a metaphysics formulation of morality, the author shows that Kant uses terms as: God, freedom, salvation, but in a closer analysis of them can be observed that Kant will create a religion based on morality, anchored in practical sense. The moral postulate are so strong that will create religion, not the reverse. The practical knowledge of principles of moral fibers leads to the postulation of some sensitive concepts as the concept of God. Moreover, the sensitive concepts are guided by moral fibers and its practical purpose.

The second study is created by Pablo Muchnik, entitled *The Birth of God and the Problem of History* where it is said that the appearance of God from the human reason, in a paradoxical way, also produces the appearance of evil. This is an interesting thesis created by the author and, in the end, he concludes: *Theodicy, Kantian style, is always already an anthropodicy, because the God it defends is not an external object, but an idea that mirrors the development of human reason. The identity of the birth of God and the birth of evil, resting both on the fundamental anthropological fracture Kant called unsociable sociability, should give pause to any attempt to associate Kant with insouciantly optimistic view of historical progress"* (pp. 55-56).

The third study is dedicated by James H. Joiner to the theme *The Kantian Summum Bonum and the Requirements of Reason*. Joiner offers a critical examination of the role of the summum bonum in Kant's moral argument for God's existence as a justifiable postulate of practical reason. In the final chapter on Kant and God, D. Bradshaw, „seeks to reconceive and broaden how we think of experiences of God in light of paradigmatic examples provided through the literature most normative for all western monotheistic tradition, namely the Old Testament. Further, Bradshaw attempts to undercut Kant's rationalist conceptions of the divine as entailing a priori criteria through which any such experiences must pass. Instead, Bradshaw recasts the nature of concept formation for notions of divine infinity and goodness in a developmental way that is rooted in religious experience and more analogous to the coming to know of any person, all of which provides an alternative to the Kantian strictures” (p.7).

The second part, *Kant and Religion* begins with the study of L. Pasternack. His approach can be summarized through his own statement: *I have sought to address the Question of Theology first by discussing the core structure of Pure Rational Faith within Kant's taxonomy of propositional attitudes and then by considering the positive status of Historical Faith in Kant's Philosophical Theology. In doing so, I have sought to navigate a course between the Scylla of those reductionist views that treat religion as just our moral ideals in an imaginatively enhanced form and the Charybdis of the Metaphysically Friendly interpreters who believe that Kant's religious view can only be salvaged through granting exception to the Restriction Thesis”* (p.118). In the next chapter, Leslie Stevenson discusses some ambivalent themes from Kantian creations about Christianity: nature of God, morality, revelation, redemption, incarnation, both in Kantian and dogmatic perspective. The chapter *Divine Agency and Divine Action in Immanuel Kant* is developed by W. Abraham. In the middle of this Abraham focuses on Kantian portrayals of the traditional theological doctrines of original sin, salvation, incarnation, atonement, and Scripture to assess what his philosophical commitments allow (p.8). In the last chapter of the second part, *Kant and the Problem of Divine Revelation*, the authors highlights, among others, for Kant, we must at best remain agnostic about any purported revelation because the rational concept of God, formed apart from experience, will always prove incompatible with any empirical appearance that God might cause...Kant's argument locates revelation in the realm of empirical knowledge and from this argues that it cannot be recognized as such. The Eastern father's, by contrast, locate divine revelation in the ontology of man: Man, as a nous-bearing species, can partake of its divine Archetype and in doing so participate in divine operation of knowing that are otherwise alien to man” (pp.179-180).

The third part of the book, entitled *Kant and Redemption* is composed by four important studies *What Perfection Demands: An Iranian Account of Kant on Radical Evil* where J. Marina brings to the reader elements from Kantian system, rarely used in connection with human condition (pp. 183-200); Keith Yandee continues the chapter through a study entitled *Atonement and Grace in Kant* where is discussed if a doctrine of grace is in contradiction with the whole Kantian system. The chapter is continued by Thomas H. McCall (*Christology- within the Limits of Reason Alone? Kant on Fittingness for Atonement*) and Chris L. Firestone (*Rational Religious Faith in a Bodily Resurrection*). Thomas H. Call arrives to a simple conclusion: Kant cannot be considered a moment of spirit which perfectly lie between Christological dogmas, but also he cannot be considered a threat to these dogmas.

In the end, the volume *Kant and the question of theology* can be considered a necessity to a dialog, questioning about Christian values, with a huge philosophical tradition.

Grigore-Toma SOMEȘAN

Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, 450 p.

Anna Akhmatova was, for sure, as is has been already said, an important Russian poet.⁴ But this is not the only thing that really matters. The fact that she was a part of an important culture, influenced by writers like Lomonosov, and who influenced others, that she was interested by the ideas of authors like Baudelaire and brought their ideas in Russian culture or contributed to their reception, and that she has been known all over the world where she was and that she is considered an important cultural personality, are also very important, like many other similar aspects.

Conscious of these facts, a group of researchers from European space, coordinated by Tatiana Victoroff (originated from Siberia and who received her PhD. in Lomonosov University (Moscow), and since 2004 is professor in Strasbourg University, teaching in Lyon compared literature), tries, in the book entitled: *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, published in the collection "Nouvelle poétique comparatiste," from the famous Peter Lang Press (with offices in Brussels, Oxford, Warsaw, Bern, New York and s. o.), to bring again into attention her work, life activity and message, and suggest a new evaluation and different keys of lecture of her work. The seven chapters that are dealing with aspects like: the place of Russian literature in the larger context of the European one (p. 155-191), the translation of reception of Akhmatova in the international space (p. 143-240), her dialogue with other important writers outside from Slavic area (31-154), her reception (193-301), the way how, during her life, has been appreciated for her work (pp. 303-358), her forbidden poems (p. 359-393) and s. o., segmented in smaller thematic unities are signed by authors from Universities like: Laval, Sorbonne, Strasbourg, École normale supérieure (Paris), Toulouse II, Institut de Littérature Comparée de l'UFR des Lettres de l'Université de Strasbourg, and other similar institutions, especially from France and Russian Federation. All of them are

⁴ Tatiana Victoroff , "Avant-propos Des « voix qui s'appellent l'une l'autre » : une poésie du dialogue," in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 15.

specialised in the topics presented and their presence there, as authors, is a fact that certifies the quality of the work.

While writers like Christophe Imbert from University of Toulouse or the coordinator of the book, are writing interesting and documented investigations dedicated to the common reasons from the poetic works of authors like Baudelaire, Eliot and the aforementioned women,⁵ or speaking about the influences of the French poet just mentioned upon, the Russian poet, as about a dialogue,⁶ others compare her with other contemporary writers from the same cultural space,⁷ analyse some important aspects of her work,⁸ or focus on the way how she perceived others work.⁹ Of course, actual aspects, like the elements that make Akhmatova's poetry to shine even today and to be rediscovered, and the main reasons of it, like the myths that are part of a structure called by some authors "mytho-poetry,"¹⁰ and offers the possibility to use a "real codified" language, giving hermetic and symbolist dimension to her work, or the difficulties brought by the translation work, presented by the ones who have done this,¹¹ are also part of the book, offering a complete and well-documented landscape of the Russian writer, her work and the reception of its message in European space.

Because of the richness of texts and approaches of the works of Anna Akhmatova, but also of the way how she is presented in the context of Russian and European Literature, with special emphasis on her influences, translations, reception and main topics of her poetic writing, but also because of the style and well-documented dimension of the work, the book coordinated by Tatiana Victoroff, entitled: *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, is as we have tried to show

⁵ Christophe Imbert, "«Ici où se promènent nos ombres / Sur la Néva, sur la Néva, sur la Néva... » Ombres du fleuve, mélancolie de la ville, Enfer moderne, de Baudelaire et Eliot à Akhmatova," in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 31-46.

⁶ Tatiana Victoroff, "Spleen et Nostalgie : Anna Akhmatova en dialogue avec Baudelaire," in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 47-59.

⁷ See, for example: Véronique Lossky, "Les figures d'Akhmatova et de Tsvetaeva dans le contexte poétique européen," in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 155-166.

⁸ Michel Aucouturier, "La « Cassandre » de Mandelstam: Anna Akhmatova," in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 167-176.

⁹ Like: Hélène Henry-Safier, "«Mythe d'octobre »: remarques sur la mythopoétique dans la poésie lyrique d'Innokenti Annenski," in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 177-189.

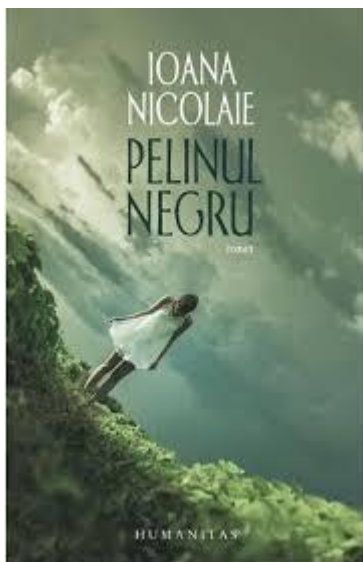
¹⁰ Cf. Hélène Henry-Safier, "« Mythe d'octobre »: remarques sur la mythopoétique dans la poésie lyrique d'Innokenti Annenski," in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 177.

¹¹ Cf. Jean-Marc Bordier, "Rencontres avec Anna Akhmatova ou comment j'ai commencé à traduire de la poésie," in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 193-197. See also: Carlo Riccio, Réflexions sur la traduction du « Poème sans Héros », in Tatiana Victoroff (dir.), *Anna Akhmatova et la poésie européenne*, col. "Nouvelle poétique comparatiste," vol. 36, Brussels, P. I. E. Peter Lang, 2016, p. 199-205.

there too, an important contribution, useful for the ones who want to know and understand Russian culture, literature and poetry of the last three centuries, but also for the ones who are interested to find more information about an important personality of European literature, who's ideas are deeply linked with the ones of personalities like Baudelaire. Although some specifically aspects like the comparison of different texts and poems, philological analyses and the proposals for translation may look difficult to read and understand for unspecialised people, the process of reading is one recommended even to them. The huge amount of information will help them to enrich their knowledge about the aforementioned topics, while the poetries will make them to discover a special world and a writer with deep feelings and a huge sensibility.

Iuliu-Marius MORARIU

Ioana, Nicolaie, *Pelinul negru*, București, Editura Humanitas, 2017, 222 p.

Volumul Ioanei Nicolaie, intitulat *Pelinul negru*, poate fi înțeles ca o panoramă sau ca un diptic în care se prezintă povestea unui personaj defavorizat. Romanul este o frescă, datorită talentului literar al autoarei, care se împletește neîncetat cu imaginația, ilustrând pe tot parcursul scrierii aspecte ale vieții cenușii, de după momentul *Cernobil*. Un diptic deoarece îmbină două planuri, cel al vieții de familie și cel al mediului școlar, evidențiind un peisaj post-apocaliptic, o zonă a morții și a anomaliilor. *Pelinul negru* este construit asemeni unui puzzle, din piese cenușii și multicolore care sparg peisajul.

Alcătuțită sub forma unei reconstituiri, proza abundă uneori în descrieri care ademenesc cititorul, făcându-l să uite care este miza cărții. Romanul urmărește evoluția Agustinei, *o biată fetiță dintr-o familie mare* (p. 34), și atmosfera unei școli speciale de după Revoluție, care adună laolaltă copiii problematici ai unei societăți contaminate. Un bildungsroman limitat, o carte a reeducării și a convalescenței, care nu oferă protagonistei sale decât puțin noroc. Autoarea are ca sursă de inspirație destinul copiilor marginalizați, obligați după '86 să respire un aer contaminat. Romanul poate fi perceput și ca un ghid, ca o carte de istorie neagră, utilă pentru cei care sunt dornici să viziteze o zonă veninoasă și încărcată de pericol, a Cernobilului, care *a stricat țărâna* (p. 20), și a aerului care *și-a scuipat otrava pe toate dâmburile* (p. 20).

Detaliile inundă pe alocuri, însă lectura nu devine greoaie. Ioana Nicolaie se deplasează cu ușurință de la un moment la altul, de la un tablou înspre o altă priveliște, fără a se crea o narațiune sacadată. De fapt, această operă are două

caracteristici care o particularizează. Pe de o parte, descrierile de spații, peisaje sau figuri, iar pe de altă parte, ilustrarea unei situații mereu tensionate, a unei balerine, ce stă pe-o bârnă îngustă, gata să cadă în gol, din clipă-n clipă. Scriitoarea te face uneori să intri în pielea nevinovatei Agustina, în sufletul ei amărât, să suferi și să plângi alături de ea, înțelegându-i soarta și ieșirile, care o fac să pară bolnavă, chiar și în momentele sale de luciditate. Avem în față romanul unui copil suferind, firav și matur în același timp, conștient de propria-i maladie.

Odată cu explozia celui de-al patrulea reactor al Centralei Atomoelectrice din Cernobîl debutează și povestea Agustinei. Întâmplările încep în casa bunicilor de la Măgura, se mută la școala specială de la Buzău și revin treptat în sânul familiei. Toate aceste spații contribuie la dezvoltarea fetei, care rămâne cu sechele, progresând într-o școală a iluziilor și ajungând chiar să îndrăgească gramatica și să-și autocorecteze greșelile de exprimare. „- *Sever! strig. Cum se zice pe domnește la șfebălă? El știe orice, e deosebit de deștept. Dar până să mă audă, nu-s tâmpită de tot și îmi aduc aminte singură*”. (p. 20)

Boala este un alt element care umbrește întregul roman. Zilele Agustinei sunt numărate, asemenea unor zale dintr-un lanț, care scârțâind așteaptă să se desprindă una de cealaltă. În calitate de cititor ești revoltat de faptul că nu poți devia un suflet pur din drumul său plin cu iarba neagră a morții. Copila devine matură, explicându-și în termeni patologici suferința, cu care demonicul deceniu optzeci a înzestrat-o: „- *Nu pot învăța, frățioare-porc, nu mă duce mintea, așa au zis și la ultima evaluare. Căci sunt născută atunci, cu Cernobîlul, dar nu se vorbește despre asta, doamnă, a adăugat doctorița. Bucurați-vă că e totuși întregă, alții au trecut prin lucruri îngrozitoare. Copii hidrocefali, copii cu diformități, nici nu vă puteți închipui ce-a venit pe lume în anul ăla. Și o grămadă de bolnavi de cancer, mai ales de piele, dar și de glandă. Nu vrem să ne gândim la cum va fi mai departe, că lucrurile astea nu se termină, abia peste vreo treizeci de ani o să se poată socoti mai bine dezastrul*”. (pp. 215-216)

Boala nu contaminează doar oamenii, ci întreg mediul înconjurător. Explozia schimbă totul, creând un peisaj monstruos, în care natura nu mai are nicio șansă de supraviețuire: „*Mama ar mânca mulți castraveți. Dar castravețiiăștia mor încă de când le dă floarea. Și nu mai trece pacostea asta odată. Că eu am peste opt ani, dar legumele, nu și nu. Ciucurii galbeni, adică florile, se topesc de parcă ai fi pus sub ei șfebele aprinse. Dar nu, ceva nu e bine. [...] Deci petalele se ard și se împrăștie de parcă ai ține dedesubtul lor câte un chibrit. Iar mama nu mai are din ce să ne facă salată că de când cu Cernobîlul, afurisitul, s-a stricat țărâna. Nimic nu mai crește. [...] Degeaba pui gunoi, sapi bine, degeaba aduci răsaturile cele mai viguroase din piață. Nu tu castraveți, nu tu roșii și, mai departe, către câmpie, nu tu vinete, nu tu nimic, doar o sfârâială și frunzele se fac ca arse*”. (pp. 19-20)

Fetița șochează prin puterea imaginației, iar elementele pe care ar dori să le înghesuie în bagajul său, denotă naivitatea sufletului de copil. Sentimentul pe care îl trăiește aceasta în momentul plecării la școala specială de la Buzău, este unul de dor. Dor de casă, de familie, de locurile de baștină și de lucrurile preferate. „*Adică ce să strâng? Eu o iubesc pe mama. Nu o pot face mai eu ca s-o pun în geantă. O iubesc pe Lucreția. Nu o pot face cămașă pe care s-o port duminicile. O iubesc pe Maria. Nu o pot strânge într-o*

minge mică, de cârpă, pe care s-o îndes într-un buzunar și să o am mereu cu mine. [...] Și-mi pasă de Novac, câinele nostru corcît, și de purceii care vor crește până vor fi tăiați, și de căprița pe care a adus-o de la Măgura mama. [...] Și-aș lua podul, otrăvurile, aș lua și cireșul, aș strânge și treptele de pe care a împins-o atunci lupul pe mama și mâna ei s-a rupt și-a trebuit să stea mai mult de două luni cu ea în ghips". (pp. 66-67)

Dintre toate acestea, mama rămâne cea pe care o așteaptă cu nerăbdare în fiecare vacanță, cea la care Agustina visează mereu în timpul școlii, femeia protectoare pe care nu a avut-o suficient de aproape în primii trei ani de viață.

Prozatoarea este însă o mamă sufletistă, ajutându-și personajul să iasă din spațiul claustral al bolii și mutându-l periodic în cel al casei părintești. Modul în care fetița de numai nouă ani descrie sărbătorile de Paște și timpul petrecut alături de cei dragi, dau scriiturii un puternic accent copilăresc, înspicat cu dor și amintire: „*Apoi a venit ieri, când am fost fericiți, fiindcă mama a frământat cozonaci. Imediat ce i-a adus de la cuptor, încă aburinzî, am rupt unul mare în bucăți și l-am dat gata cât ai zice o poezie. Apoi mama a făcut alt aluat, l-a întins pe masă și a decupat cu un pahar din el. Rotundurile acelea au sfărâit scurt în ceanunul plin cu ulei și, întoarse de pe-o parte pe alta, în numai câteva minute s-au preschimbât în pancove". (p. 114)*

„*Dar eu nu vreau să mai aud nimic, cireșii sunt în floare și un bondar se așază pe tricoul meu cu prințesă. Sunt drugă, cu toată fînța, pentru cei ca mine s-au făcut școlile speciale. Îmi modelez iute în gând, ca din plastilină, surorile, cu hainele lor, cu părul lor blond sau castaniu, cu ochii mirați ai Mariei, cu espadrilele de alergat, cu prietenul acesta vesel și frumos care după ce-și va termina pozele din aparatul foto o să plece fără să se uite înapoi, turtesc un pic și grădina cu tot cu terenul de țig și cu casa, îl pun pe Guițu, iar apoi închid totul într-o cameră de adus aminte. În care e mereu Paștele, și primăvară, miroase a tort Doboș și a cozonaci și e loc pentru oricine. Numai să-și dorească vreunul să stea lângă o drugă". (pp. 124-125)*

Pentru a ușura lectura, narațiunea este împărțită în trei capitole mari: *Tutuană și Drugă*, *Tutuană, Druga*. Lectura nu e fragmentată întâmplător, ci aceste părți poartă numele celor două păpuși, cu care Agustina se jucase în copilărie. Jucăriile reprezintă un *alter ego* al personajului care capătă pe parcursul operii atât aspectul drăgălaș și sensibil al Tutuanei, cât și pe cel defectuos și bătăran al Drugăi. Cele două păpuși sunt puse într-o relație de antonimie și reprezintă cele două ipostaze ale Agustinei. Aceasta este nevoită să se despartă de ele și să le lase la Măgura, în casa bunicilor, însă pe parcursul întregului roman se va raporta la ele.

Iată o caracterizare pe care fetița o dă celor două prietene: „*Tutuană era subțire, cu o rochie de prințesă, de un roz minunat, și cu ochi ce se puteau închide. Dacă o țineai drept și cu multă grijă, reușeai să o așezi în picioare. Purta pantofiori cusuți cu aur. Și buzele îi erau roșii, cum nu le au oamenii. [...] Pe Tutuană am ajuns-o în toate, sunt o fetiță cum nu mai e alta, o mică minune, iar ea, buna, nici nu mai are cuvinte de laudă. Eram cât Tutuană de înaltă și-mi dădeam singură seama că mă făcusem cu mult mai deșteaptă. Pe când Druga? Cum să te descurci cu una ca ea? Cheală și cusută din cârpe, nu era bună de aproape nimic. Doar să-i rupi câte-o ață din picior sau să o bați când spune rele și nu e cuminte. Doar să-i tai câte o sfoară din cap și-apoi să-i lipești alta la loc, cu un lipici tare, chinezesc, adus de la ajutoare. Doar să-i scoți ochii, dacă ești vărul meu mai mic, Lenuț, și n-ai chef s-o mai vezi. Sau s-o închizi în*

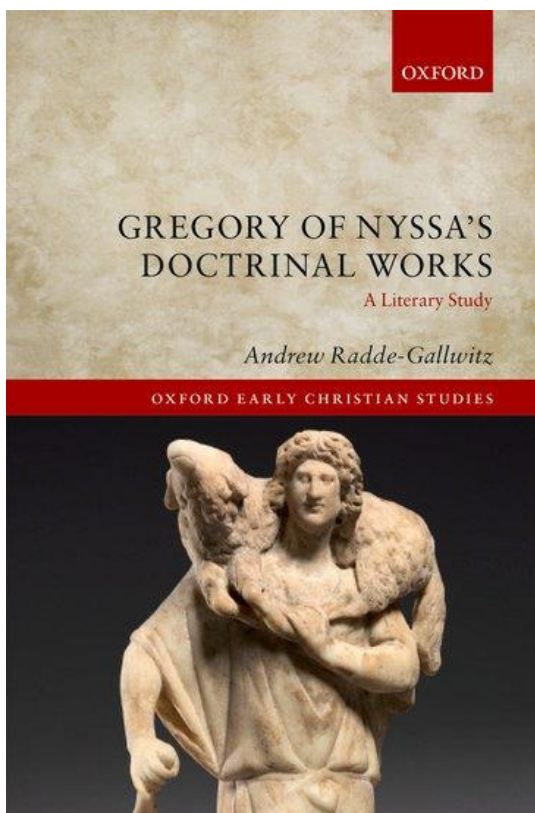
sertarul cu cheie, unde-și ține bunu actele, doar-doar o să se sufocce acolo, nenorocita, urâta cu spume. Și să-ți mai bați joc de ea, făcându-i pe ascuns, cu pixul, mustață și barbă. [...] Și Druga asta cât putea fi de proastă, de nu era în stare să învețe nimic? Nici culorile pe care ni le arăta pe ghemele ei de țesut buna, nici numerele până la trei, nici poezia cu îngerașul meu care mi te-a dat Dumnezeu. Și eu nu trebuia să fiu ca ea, niciodată. Dar niciodată!" (pp. 42-44).

Povestea capătă nuanțe autobiografice, prin faptul că toate evenimentele sunt prezentate prin perspectiva protagonistei, aceasta fiind capabilă să-și spună singură povestea. Ioana Nicolaie scrie o filă de jurnal din viața sufletelor schiloade, legate la mâini, care nu sunt capabile să facă nimic pentru propriul destin.

Agustina, fetița cu handicap, ambițioasă, suferă mai mult din cauza prejudecăților pe care colegii și le fac despre ea, însă avem în față un personaj curajos, care, în ciuda vârstei fragede, reușește să treacă cu brio peste toate încercările drumului său scurt, reușind din când în când să evadeze într-o lume cu *biscuiți dulci-sărați, flori, vâzdoage și clopoței de munte* (p. 15), detalii ce dau romanului o notă infantilă.

Raluca–Nicoleta UILEAN

Andrew Radde-Gallwitz, *Gregory of Nyssa's Doctrinal Works. A literary Study*, col. "Oxford Early Christian Studies," Oxford, Oxford University Press, 2018, 336 p.

With the publication of the book entitled: *Gregory of Nyssa's Doctrinal Works. A literary Study* in the collection "Oxford Early Christian Studies," of Professor Andrew Radde-Gallwitz, known for his monographs on Saint Basil of Cesareea and Saint Gregory of Nyssa, Oxford University Press has offered to the readers a very interested documented monograph dedicated to this important theologian of the "Golden Age" of the Church, who is, unfortunately, up to now, not enough known in Christian space, because of his complexity and deep value of his works.

The content of the research is already very well summarized by the author in the preface of it, where he also

presents the main points of his investigation (p. VII-IX). There, he shows that:

"This book is devoted to Gregory's numerous writings on the doctrinal part of the baptismal formula – in modern parlance, these are his books on Trinitarian theology and Christology. My goal in writing this book has been to fill a gap in the literature by studying these works' complex interrelationships rather than focusing on only one work or offering a summary of his theology as a whole." (p. VII).

Although he proposes a monograph useful for English space and English speakers (p. VII), where a work on this topic was still expecting for an author to do it, his presentation on the Trinitarian, Christological and Baptismal theology of the Saint from Cappadocia is very useful for all cultural and confessional spaces. Moreover, he creates the opportunity for new bridges and opens topics of dialogue by linking them not only with the work of Saint Basil the Great, but also with the connections with the age when Gregory lived and highlighting the contemporary dimensions of his thought.

The introductory aspects, where he presents the main aspects of life and activity of the investigated Father (p. 1-20) and his contribution to the Council of Constantinople from 381 brought through *De Deitata Adversus Evagrium* (p. 21-25), are followed by two big parts. In the first one (p. 31-165) is dealt with his Trinitarian confession, while the second one (p. 167-264) refers to the investigation of the work of Christ in the Salvation of the World according to him.

There, Andrew Radde-Gallwitz offers a presentation of the general context of dogmatic writings of Saint Gregory (p. 31-61), and then, he analyses works like *Against Eunomius* (p. 76-51), *To Eustathius* (p. 53-75), and other similar ones, identifying the main doctrinaire points of them. In the same time, he speaks about the context of writing of these works, the history of their survival until today, and so one, offering precious information both for historians and theologians. Later, in the second part of the first section, he continues the investigation of the letters against the aforementioned heretic of the first centuries, presenting his ideas and the way how Gregory of Nyssa deconstructs step by step his ideas. The process of comparison of the two epistles ends with a conclusion, where he systematizes the main points of the entire investigation. There, the author shows that:

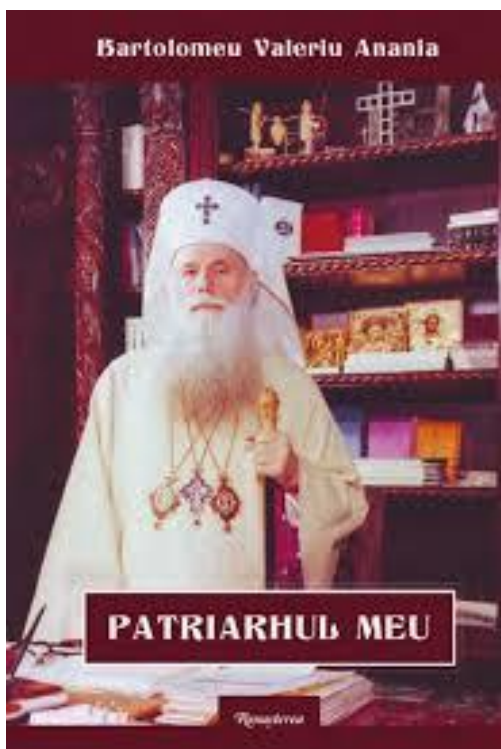
"To sum up briefly, then, with respect to the making of creeds, the picture in 383 or shortly thereafter is the same as it was when Gregory wrote Against Eunomius 1 prior to the 381 council. He objects to Eunomius' departure from Matthew 28: 19. He also differs from Eunomius in his evaluation of the work of human salvation. For Gregory, this act is proper to the divine nature and in no respect inferior to the work of creation. It is easy to read Gregory and his partisans as elevating the Spirit and the Son, though to Eunomius Gregory's theology must have looked like a demotion of God – associating the ruler with the roles of highest servants." (p. 111).

The distinction of hypostases in Christ (p. 112-129), the influence of Plato towards his taught (p. 133-145), the passions of the Lord (p. 167-190), the virginity of Mary and its relevance for the general context of the Salvation, as reflected in works like *To Teophilos - Against Apollinarians* (p. 231-234), or the *Economy of Salvation*, as it is reflected in his catechetical oration (p. 237-256), are also part of an interesting presentation.

Although, to a theologian from a specifically confessional background, some of the assumptions of the author and some of his interpretations may look debatable, his work is still an important achievement for the theological space in generally. The philological analyses like the historical information offered and the contextualisation of the texts, linked also with the underlining of the actual dimension of some works, are some of the strong points of the book of Andrew Radde-Gallwitz. But it must also be noticed the fact that, for theologians interested in doctrine of the Church or in its history, morals, patristic, but also for other researchers who want to find new topics for interdisciplinary investigations, the book won't disappoint them.

Iuliu-Marius MORARIU

Bartolomeu Valeriu Anania, *Patriarbul meu*, volum îngrijit de Bogdan Ivanov, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2017, 250 p.

Parafrazând vorbele Mitropolitului Bartolomeu (Valeriu) Anania, am putea spune că despre acesta s-ar putea scrie mai degrabă o carte pentru a-i fi ilustrată în mod corespunzător viața și opera, fapt pentru care nu vom insista asupra biografiei celui care a fost supranumit de critici, „Leul Ardealului?”.

Mitropolitul Bartolomeu Anania posedă o bogată operă care se compune din proză, teatru, memorialistică etc., însă este îndeobște pentru traducerea *Bibliei* (ediția jubiliară a Sfântului Sinod), care a apărut în anul 2001, fiind reeditată de mai multe ori până în prezent. Totodată, acesta s-a îngrijit de apariția *Bibliei cu ilustrații*, în 8 volume, fiind publicată în anul 2011 la Editura Litera Internațional.

Volumul intitulat *Patriarbul Meu*, a fost îngrijit de către Preotul Bogdan Ivanov, consilier cultural al Arhiepiscopiei Clujului și profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, și a apărut la Editura Renașterea din Cluj-Napoca în anul 2017, având 250 de pagini și o *Anexă foto*.

După cum menționează editorul în *Cuvântul înainte*, această carte „reunește 12 texte scrise de Bartolomeu Valeriu Anania într-un interval de mai bine de 50 de

ani” (p. 7) despre Patriarhul Justinian Marina (1901-1977), al cărui apropiat colaborator a fost timp de aproape un sfert de veac.

O parte dintre mărturiile sale cu privire la Patriarhul Justinian au fost publicate în *Memoriile sale*, publicate în 2008 și 2011 la Editura Polirom, în diverse reviste teologice (*Biserica Ortodoxă Română*, *Glasul Bisericii*, *Ortodoxia*) precum și în interviul său publicat în volumul al II-lea al lucrării *Convorbiri Dubovnicești* a Părintelui Arhimandrit Ioanichie Bălan.

Noutatea acestui volum o reprezintă faptul că au fost adunate aici și articole publicate de Bartolomeu Anania în revista *Credința* de la Detroit precum *Sâmbăta Moșilor* (pp. 61-62), *Omagiu* (pp. 63-64), *Preafericirea Sa Patriarhul* (pp. 65-67), *De din vale* (pp. 69-70) și *Patriarhia Română la 50 de ani* (pp. 71-74).

În textul *Sâmbăta Moșilor*, apărut în numărul din mai 1967 al revistei *Credința*, autorul consemnează o întâlnire memorabilă, la care a fost martor direct, dintre poetul Tudor Arghezi și Patriarhul Justinian. Acesta din urmă, continuând tradiția împărtelii de Sâmbăta Moșilor, i-a dăruit și poetului, precum și tuturor ostenitorilor palatului patriarhal, „o cană de pământ zmlățuit, plină de cireșe și cu o lumânare înfipță'n mijloc, aprinsă; alături un pachetel de colivă” (p. 62). După cum era obiceiul, atunci când dăruia cana cu cireșe împreună cu coliva Patriarhul pomenea numele celor pentru care făcea împărțeala, pentru Patriarhul Miron, pentru Patriarhul Nicodim etc. Când a ajuns în dreptul lui Arghezi l-a pomenit pe mitropolitul Iosif al Moldovei, în amintirea celui care l-a hirotonit diacon, moment în care „maestrului i se umplură ochii de lacrimi și-i sărută Patriarhului mână” (p. 62).

Un alt element de noutate îl reprezintă *Anexa foto* de la finalul volumului, ce conține un număr de 67 de fotografii inedite, majoritatea din arhiva personală a autorului, și care nu au fost aduse la lumină publicului până în prezent.

Astfel, putem enumera câteva fotografii ale lui Bartolomeu Anania, și anume: în închisoarea Curții Marțiale din București (1943), la Facultatea de Medicină (1945), la Serbarea de Crăciun de la Institutul Teologic din București (1950), la Curtea de Argeș (1951-1952), alături de Patriarhul Justinian, împreună cu Episcopul Teoctist (viitorul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române), la Institutul Teologic din București (1958), la ieșirea din pușcărie (1964), împreună cu Tudor Arghezi (1965), la înmormântarea Patriarhului Justinian (1977) și la parastasul acestuia (1977 și 1978).

Volumul reprezintă o veritabilă mărturie-document, cu informații deosebit de prețioase pe care ni le oferă, deopotrivă, scriitorul și teologul Bartolomeu Valeriu Anania despre Patriarhul Justinian Marina (1948-1977).

Cartea merită lectură pentru a înțelege și a privi în mod corect, autorul fiind pe alocuri subiectiv, istoria și evoluția Bisericii Ortodoxe Române în primele decenii de dictatură comunistă, și modul prin care Patriarhul Justinian a reușit să evite, printr-o politică abilă în relația sa cu statul ateu-comunist, interzicerea misiunii Bisericii.

Silviu – Constantin NEDELICU

Ana Victoria Sima, Teodora-Alexandra Mihalache (eds.), *Propaganda and Mobilisation in Transylvania during World War I*, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Warszawa, Wien, Peter Lang, 2018, 240 p.

The commemoration of the centenary of First World War, has also brought in the Romanian space, like in other ones, the rediscover of the interest for this topic. Among the relevant contributions dedicated to the event, it can be surely mentioned the one coordinated by Ana Victoria Sima and Teodora-Alexandra

Mihalache from "Babeş-Bolyai" University, published in 2018 at Peter Lang Publishing House.

The book brings together some of the most important communications presented at *Romanian Historians' National Congress* held in Cluj-Napoca, Romania, on 25–28 August 2016, from the section: *Propaganda, Mobilisation and Population Involvement in World War I*, as it shows the main editor in her foreword (p. 7). The thirteen texts published there offer a complex image about the world from Transylvania from the investigated period. Therefore, as it is shown starting from its first pages:

"This volume of studies speaks about the War of the world and about the world at war. This was the world of

Transylvania, a multiethnic province that was still incorporated within the borders of the Austro-Hungarian Monarchy at the start of World War I. Alongside Romanians, who accounted for more than half of the population in the province (54.9%), here lived Hungarians (25.2%), Germans (12%) and other ethnic groups like Serbs, Croats, Slovaks, Ruthenians and Jews, albeit in much smaller proportions. The war came down upon all of them like an earthquake, ravaging lives, ruining hopes, troubling minds and forcibly enmeshing everyone in a collective event that shattered the very foundations of the world. On the eve of the Great War, Transylvania's population comprised over 2.6 million inhabitants. About one million of them were mobilised. Almost half of those recruited were Romanians. The rest was accounted for by the other ethnicities." (p. 7).

The landscape of Transylvania during the First World War starts with the article of Diana Covaci, who comes from the same university with the editors. She speaks in her article about *"The Church's Mobilisation of the Population in Support of the War Effort"* (p. 11-26), offering an interesting approach on the investigated topics. Her research is later completed by the ones of Mirela Popa-Andrei, from "George Barițiu" Institute from Cluj-Napoca, who speaks about: *"The Priests' Manifold Roles in Transylvania's Romanian Communities during World War I"* (p. 27-51), and Floarea Pop,

who presents the "*Episcopal Circulars as Means of Conveying War Propaganda. Case Study: The Circulars Issued by the Vicariate of Maramureș (1914-1918)*" (p. 51-61).

In the next article, Ionela Zaharia speaks about the way how the relationship between emperor and ASTRA (Transylvanian Association for Romanian Literature and Culture of Romanian People) is reflected in the relations of the aforementioned institution with the military clergy (p. 61-80), while Andrea Dăncilă Ineoan presents the article entitled: "*Looking for Allies in the Enemy Camp. Secret Actions Undertaken by the Romanian Kingdom's Intelligence among their Conationals from Austria-Hungary (1914-1916)*" (p. 81-90).

The book is then continued by the evocation of two important Romanian personalities and their activity during the World War I, namely the one of Ștefan Cicio Pop, made by Corneliu Pădurean from Arad (p. 97-108), and the other of Vasile Mangra, realised by Marius Eppel from Bucharest (p. 109-122). The topic dedicated to the Church and its contribution is then continued by the article of Ioana Mihaela Bonda and Oana Mihaela Tămaș, both from Cluj-Napoca (p. 123-136), dedicated to the Transylvanian clerical elite's Stance on World War I.

In the last part of the book, the editor Teodora-Alexandra Mihalache presents the actions in support of the war efforts in Brașov during 1914 (p. 137-148), Oana Habor about the recollections of the Transylvanian Romanians enlisted in the Austro-Hungarian Army during the Great War (p. 149-160), the professor Nicolae Bocșan, unfortunately passed away maybe too fast, and Mihaela Bedecan presents the text entitled: "*The Sentiment of Fear in the Great War. An Attempt to Reconstruct the Psychological Mindset of the Transylvanian Romanians*" (p. 161-174), and Ana Victoria Sima presents some examples of letters of ordinary Romanian people from Transylvania at the time of the Great War (p. 175-198). The publication is ended by an interesting approach of Tiberiu Iordan (p. 199-210), who presents some interesting information about the photos taken into the trenches during the investigated period.

Written in a very interesting way, surprising the complexity of the war and the way how it affected all the sectors of life from this time, the book edited by Ana Victoria Sima and Teodora-Alexandra Mihalache, entitled: *Propaganda and Mobilisation in Transylvania during World War I*, is an important tool that should not miss from the library of any historian interested on modern or contemporary history.

Iuliu-Marius MORARIU

Cristian Constantin, *Activitatea consulară la Brăila și Galați (1919-1940)*, Iași, Editura PIM, 2017, 248 p.

Cristian Constantin abordează problematica consulatelor din porturile Brăila și Galați (1919-1940) cu analizarea și valorificarea informațiilor unor piloni din domeniul istoriei economice, sociale și geopolitice din arealul Gurilor Dunării secolelor al XIX și XX-lea. Autorul s-a remarcat prin publicarea unor studii în reviste de specialitate ale Academiei Romane și muzee de istorie, precum: Studii și

Materiale de Istorie Modernă”, „Revista Istorică”, „Analele Brăilei”, „Danubius” etc.

Volumul de față este rodul mai multor ani de cercetare în arhivele și bibliotecile din România, amintind în acest sens fondurile arhivistice conservate de Arhivele Naționale ale României și de către Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe.

Cartea întrunește criteriile unei lucrări științifice prin recursul la referințe, conform normelor Academiei Române, și o bibliografie vastă, formată din surse arhivistice din România și lucrări de specialitate. Volumul este structurat pe 6 (șase) capitole, divizate la rândul lor în mai multe subcapitole și dispune de o amplă bibliografie și anexe documentare uinedite.

Ca urmare a unei căutări permanente a Rusiei de a avea ieșire la mările permanent navigabile din sudul său, dar și dorința țărilor de a controla Strâmtoarelor Bosfor și Dardanele, obiectivul volumului de față este consolidat de problematică atașajilor diplomatici străini din porturile Galați și Brăila¹².

Deși nu exista studii concrete asupra activității atașajilor diplomatici străini la gurile Dunării în perioada interbelică, acestea sunt surprinse dispersat de către: activitatea Comisiei Europene a Dunării, marile momente ale istoriei diplomatice interbelice, elemente de drept internațional, diplomatic și consular, care țin de statutul juridic al navigației pe Dunăre.

Se remarcă folosirea în cadrul documentării a surselor inedite utilizate de literatura de specialitate din cadrul fondurilor: Prefectura județului Brăila și Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brăila, Fondul Comisiei Europene al Dunării de la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Galați, dar și utilizarea unor materiale arhivistice din fondul *Cabinet Papers* ce aparține deținătorilor publici ai arhivelor din Regatul Unit al Mării Britanii și Irlandei de Nord și alte fonduri arhivistice din Olanda.

În realizarea prezentului volum, au fost folosite de asemenea o serie de surse externe în format electronic ale unor publicații similare „Monitorului Oficial al României” cu scopul identificării datei la care s-a emis *exequator*-ul din partea suveranului/președintelui statului pe care (vice-)consulul urma să-l servească într-un din porturile Brăila sau/și Galați.

De asemenea, s-au cercetat într-o manieră amplă anuarele locale, precum: *Anuarul General al județului și orașului Brăila, 1922*; *Anuarul general al județului și orașului Brăila* ediția 1937-1938; dar și revista de cultura regională „Analele Brăilei”¹³. Volumul editat de Horia Brestoiu, *Ațiuni secrete în România în preajma celui de al doilea Război Mondial* (apărut la București în 1973), ce ilustrează activități de spionaj în preajma celui de-al Doilea Război Mondial, explică activitățile secrete desfășurate

¹² Prima încercare de a crea o sinteză asupra desfășurării activității consulare la Galați, în prima jumătate al secolului XIX, este realizată de Ana-Maria Cheșcu, *Reprezentate consulare europene la Galați în prima jumătate a secolului al-XIX-le (Franța, Anglia, Sardinia)*, Iași, Editura PIM, 2015.

¹³ „Analele Brăilei” (1929-1940) cuprinde studii de istorie locală. Cele mai relevante studii sunt cele care privesc activitatea portuară economică și ale docurilor Brăilei, elaborate de către Paul Demetriad și Vasile T. Ciobanu.

de atașaii diplomatici străini din arealul gurilor Dunării după izbucnirea ostilităților la nivel european în septembrie 1939.

Studii asupra comerțului României și navigației Dunării maritime au fost elaborate de Bogdan Murgescu (*România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, 2010), Arthur Tuluș (*Situația refugiaților în județul Covurlui între 1939-1940*, în „Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, seria XIX- istorie”), Alexandru David (*Aspecte ale traficului naval derulat prin portul Brăila între anii 1920-1928*, în „Analele Universității Dunărea de Jos, Galați, seria XIX, istorie”, an IV, nr.4, 2005), Silviu Miloiu (*România și Țările Baltice în perioada interbelică*, ediția a-II-a, Târgoviște 2012), Leontin Negru (*Identități etnice la Dunărea de Jos și ultimatumul sovietic (23 august 1939-28 iunie 1940)* în „Analele Universității Dunărea de Jos din Galați, seria XIX-istorie”, an IV, nr.4 2005) și Alina Stoica (*Relații diplomatice romano-portugheze 1919-1933, Martinho de Brederode, ambasador la București*, Oradea, 2011).

Volumul de față prezintă în structura sa logică și metodologică elemente cât mai clare asupra acestui spațiu aflat sub influența unui astfel de fluviu, astfel: „Nu se află act mai de seamă din viața noastră națională, nu găsim pagină din istoria trecutului nostru în care sa nu găsim pomenit numele acestei ape, care ne scaldă țara, ne-a ocrotit și ne dă viață¹⁴”.

Primul capitol vizează geneza intereselor politice și economice străine de la gurile Dunării. Al doilea capitol vizează date despre consuli și detașaii diplomatici care au avut o importanță aparte în istoriografie.

Capitolul trei evidențiază rolul pe care l-au jucat diplomații străini în comerțul și navigația hinterlandului danubian, și de asemenea vizează referiri la arhivele locale.

Sunt urmărite domeniile de activitate economică, comercială, de navigație, juridice și sabotajele unor consuli străini, precum: membrii familiilor Vuccin, Boscoff, Mendl, Grupper, Corbu.

Capitolul patru aduce în prim-plan investigații privind acțiunile de propagandă ideologică, spionaj și sabotaj la care au participat consuli străini din Brăila și Galați. Relațiile dintre atașaii diplomatici și autoritățile locale sunt analizate în capitolul cinci, evidențiind munca depusă de Muzeul Brăilei „Carol I” cu privire la editarea a două volume dedicate etniilor din orașul Brăila¹⁵.

Ultimul capitol vizează activitatea consulară a consulului Portugaliei în orașul Galați, în special al consulului Cristopher Macry, remarcându-se nevoia Portugaliei în interbelic de a găsi noi piețe de desfacere, dar și de import a produselor alimentare la un preț scăzut.

Trebuie precizat că produsele erau pentru piața internă și nu se viza ca obiectiv metamorfozarea porturilor Lisabina și Porto în antrepozite de produse românești.

Acest studiu aduce în prim-plan activitatea diplomaților străini la gurile Dunării, într-o lume aflată în căutare continuă a identității la finele Primului Război

¹⁴ Eugen P. Botez, *Cum se desleagă chestiunea Dunării*, p.8.

¹⁵ *Un grec.. doi greci.. trei greci.. Brăila*, editori Camelia Hristian, Ghena Pricop, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2009; *Grecii, Evreii, Rușii lipoveni, Turcii...Brăila. Reactivarea memoriei culturale a orașului*, editori: C. Hristian, G. Pricop și E. Smaznov, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2012.

Mondial, transformand arealul Dunării maritime într-un factor cheie al geopoliticii internaționale.

Elementele de noutate ale acestei cărți își găsesc resursele în exploatarea unor surse arhivistice care până la prezentul volum nu au fost supuse cercetării. Atașajii diplomatici de la Galați și Brăila au vizat necesitatea de a controla mediul financiar-local de către Marile Puteri, în special mediul comerțului, astfel consulatele străine amplasate pe arealul acestui fluviu nu au fost influențate de politica externă-romanească, ci de nivelul ridicat al comerțului dunărean.

De asemenea, consulatele străine au dispus de un rol multiplu, ele ajutând totodată și la răspandirea în rândul populației a unor idei extremiste sau spiritul de solidaritate, sidincalism și grevă. Prin urmare, Dunărea a reprezentat un factor de comunicare și de influență esențial, aceasta fiind nu numai „o arteră navigabilă”, ci și un mijloc de „întrepătrundere a ideilor”, concluzionând astfel asemenea autorului, că cine controlează comerțul are influență și asupra oamenilor.

Isabela HARȚUCHE

"Book reviews," *Astra Salvensis*, VI (2018), nr. 12, p. 769-791